

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2022.1.2>
УДК 81'255

Наталія ГОЛУБЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу імені професора І. В. Корунця, Київський національний лінгвістичний університет, вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна, 03150
ORCID: 0000-0002-4850-721X

Nataliia HOLUBENKO

PhD in Philology, Associate Professor at English Philology and Translation Department named after Professor I. V. Korunets, Kyiv National Linguistic University, Velyka Vasylkivska str., 73, Kyiv, Ukraine, 03150
ORCID: 0000-0002-4850-721X

ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ Е. ЧЕСТЕРМАНА ДО ПЕРЕДАЧІ МОДАЛЬНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

APPLICATION OF CHESTERMAN'S TRANSLATION STRATEGIES TO CONVEYING OF MODALITY OF A LITERARY TEXT

У представленій статті розглядаються базисні поняття, які досі залишаються значною мірою невивченими у дисципліні перекладознавства, а саме поняття стратегії перекладу модальності художнього тексту. Дослідження опирається на теоретичну та методологічну базу К. Норда та Е. Честермана. Проаналізувавши критичну літературу, автор зауважує, що поняття стратегії перекладу є багатоконпонентним явищем з «ядром» і «периферією» та визначається як цілеспрямована когнітивна поведінка перекладача, спрямована на вирішення певної комунікативної мети. Основними компонентами стратегії перекладу є певний набір методик, технік і прийомів перекладу, необхідних для досягнення адекватності будь-якого виду перекладу – письмового чи усного. По-перше, щоб точно відтворити художній текст, перекладач повинен керуватися стратегією перекладу, поняттям, яке розуміється вченими досить широко – як концепція перекладу взагалі чи концепція перекладу конкретного тексту. По-друге, перекладацькі стратегії не можуть бути вдалими або невдалими, вони використовуються функціонально та динамічно з точки зору жанру тексту, типу перекладу, способу перекладу, мети перекладу, особливостей цільової аудиторії, обраного методу.

Для досягнення своєї мети автор художнього тексту, застосовуючи різні мовні засоби, у тому числі і модальні, що містять у своїй семантиці відтінок, необхідний для вираження особистісного ставлення й суб'єктивної оцінки, намагаючись сформуванати певний образ та переконати читача у правомірності такого сприйняття. Модальні засоби розкривають інформацію, що виводиться автором у формі міркувань і вираженням суджень щодо проблеми або ситуації, що описується. Такий підхід до розгляду модальності тексту як письмового, так і екранізованого тісно пов'язаний з культурологічним, адже під час перекладу важливість набувають індивідуальні та етнокультурні особливості концептуальних систем автора, мовця та перекладача. В такому разі необхідно забезпечити належне розуміння реципієнтами перекладеного тексту в іншу знакову систему, а з іншого, – зберегти інокультурні елементи.

Ключові слова: модальні слова, модальність тексту, перекладацькі стратегії, прагматика тексту, художній переклад.

The presented article considers the basic concepts that still remain largely unexplored in the discipline of translation studies, namely the concept of translation strategy of the modality of a literary text. The study is based on the theoretical and methodological basis of K. Nord and A. Chesterman. Analyzing the critical literature, the author notes that the concept of translation strategy is a multicomponent phenomenon with a "core" and "periphery" and is defined as a purposeful cognitive behavior of a translator, aimed at solving a certain communicative goal. The main components of the translation strategy are a set of methods, techniques and ways of translation that are necessary to achieve the adequacy of any type of translation – written or oral. First, in order to accurately reproduce a literary text, the translator must be guided by the strategy of translation, a concept that is widely understood by scholars. That is as the concept of translation in general or the concept of translation of a particular text. Second, translation strategies cannot be successful or unsuccessful, they are used functionally and dynamically in terms of text genre, type of translation, method of translation, purpose of translation, features of the target audience, and the chosen method.

To achieve the desired goal goal, the author of a literary text, using various linguistic means, including modal ones, which contain in their semantics the shade necessary to express personal attitude and subjective evaluation, trying to form a certain image and convince the reader of the legitimacy of such perception. Modal means reveal the information displayed by the author in the form of reasoning and expression of judgments about the problem or

situation being described. This approach to the consideration of the modality of the text, both written and screened, is closely related to the culturological, because during the translation the individual and ethnocultural features of the conceptual systems of the author, speaker and translator become important. In this case, it is necessary to ensure that the recipients have a proper understanding of the translated text into another sign system, and on the other hand, to preserve inocultural elements.

Keywords: modal words, text modality, translation strategies, text pragmatics, literary translation.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Модальність є багатоплановою категорією, яка має різні способи вираження і функціонування в мові. Незважаючи на те, що вона є об'єктом тривалого вивчення вітчизняних і зарубіжних лінгвістів та перекладознавців, сьогодні багато її аспектів залишаються недослідженими, зокрема, питання, що стосуються комунікативно-прагматичного підходу до дослідження, а також антропоцентризму мови як одного з прагматичних чинників, що впливають на вибір модальних маркерів у мовленні.

У межах комунікативно-прагматичного підходу модальність розглядається у нерозривному зв'язку з висловлюванням, мовленнєвим актом і комунікативною ситуацією в цілому, для успішного здійснення якої учасники комунікації, керуючись усталеними правилами комунікативної поведінки, оперують певними мовними одиницями, що розкривають свої прагматичні властивості. Відповідно, вибір теми цього дослідження зумовлений наявністю мало досліджених питань, пов'язаних з комунікативно-прагматичною природою модальності.

Художній переклад відноситься до одного з найважчих видів перекладацької діяльності. Відповідно, така функційно-семантична категорія, як модальність, набуває чималої складності у перекладі, оскільки спроба використання еквівалентних засобів вираження модальності в мові перекладу вкрай утруднена і може в деяких випадках викликати спотворення домінуючої модальності вихідного художнього тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на численні наукові праці з перекладознавства таких авторів як І.С. Алексєєва, Н.Д. Арутюнова, Л.С. Бархударов, А.І. Клішина, В.Н. Комісаров, Н.Д. Латишев, в яких порушуються питання, комунікативних, когнітивних та прагматичних аспектів перекладу, а також таких науковців як Л. Войналович, Н. Вус, В. Овсянніков, Ф. Палмера, І. Смушков, В. Просолова, М. Шемуда, які висвітлюють проблеми відтворення модальності у перекладі, однак вивчення модальності в розрізі стратегій перекладу набуває актуальності та вимагає подальшого вивчення і осмислення.

Формулювання мети статті. Мета дослідження полягає у розгляді базисних концепцій поняття стратегії перекладу Е. Честермана щодо адекватної передачі модальності художнього тексту. Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: 1) представити фундаментальних ідей щодо поняття «стратегія перекладу»; 2) проаналізувати когнітивно-дискурсивні особливості функціонування модальності у художньому тексті; 3) проаналізувати, які стратегії застосовуються на передачу модальності тексту, орієнтуючись на вихідний текст або на цільовий.

Виклад основного матеріалу дослідження. На успішне здійснення комунікації, безсумнівно, впливають такі прагматичні чинники, як соціальний статус співрозмовників і соціальна дистанція між ними, які можуть бути включені в рамки так званих «регістрів спілкування». Під останніми Л.С. Бархударов розуміє певні умови або ситуацію спілкування, що зумовлюють вибір тих чи тих мовних засобів [1, с. 110].

Коло завдань перекладача художнього тексту включає в себе не тільки ґрунтовну лінгвістичну підготовку, загальну ерудицію, а й чималу майстерність художнього стилю. Окрім того, перекладач змушений виступати одночасно і в ролі інтерпретатора, правильно витлумачити авторську інтенцію з метою її подальшої передачі в тексті перекладу. Перекладач стає автором вторинного тексту, в якому повинні бути враховані мовні особливості вихідного художнього тексту і обрані аналогічні засоби в мові перекладу для досягнення комунікативного ефекту, закладеного автором у оригінальний твір. Модальність розуміється як функційно-семантична категорія, що експліцитно виражається нерівномірно в різних фрагментах тексту за допомогою характеристики героїв, сентенції автора, актуалізації окремих частин тексту і т.д. [2, с. 30]. Об'єктивна модальність, що виражає відношення повідомлення до дійсності в плані реальності й потенційності, вважаються однією із обов'язкових ознак висловлювання. Вона відображає об'єктивні зв'язки реальної дійсності. Семантичною основою суб'єктивної модальності вважають оцінку, яка характеризується різноманітністю значень і їх відтінків. Модус має як кваліфікативні, так і соціальні категорії. Кваліфікативні

категорії модусу, які висловлюють ставлення мовця до подій та інформації про них, можна розділити на модальність з точки зору реальності / нереальності; персоналізацію; тимчасову локалізацію і просторову локалізацію. Під соціальними категоріями модусу розуміють відношення мовця до співрозмовника: шанобливе, фамільярне, офіційне, дружнє [3, с. 78]. У тексті модальність представлена через «образ автора».

Е. Честерман стверджує, що «текст не отримає читачів, не зможе «жити» за межами культурою його створення, якщо йому не буде надано переклад. Кроскультурне, міжнародне існування тексту залежить від його перекладу» [7, с. 102]. У такому ракурсі можна наголосити, що переклади надають інформацію та комунікацію за межами оригінального тексту та за межами оригінального автора крізь простір і час. Теорія функціонального підходу Норда [16] стверджує, що під час перекладу важливо враховувати цільову аудиторію та контекст як основні моменти здійснення перекладацької діяльності. Вихідний текст повинен виступати допоміжним матеріалом для розробки продукту перекладу, але перекладений текст не обов'язково повинен відображати «ідентичне зображення» тексту. Ця позиція передбачає, що перекладач повинен мати чітке уявлення про що йдеться, яка мета повідомлення та для якої аудиторії представлений відповідний текст.

Такою настановою є набір стратегій перекладу, структуру яких розробив Е. Честерман [7]. Що стосується ідей Е. Честермана, то вони чітко окреслені у відповідності з пунктами, представленими в нордійському функціоналістичному підході і полягають у тому, що обидва теоретики бачать важливість тексту перекладу без орієнтації на цільовий текст.

Гольц-Менттарі [12, с. 17] припускає функціоналістичний підхід до перекладу, підкреслюючи, що лінгвіст уникає використання терміну «переклад» з метою уникнення традиційних концепцій і невідображених очікувань, пов'язаних зі словом. Отже, для Гольц-Менттарі «переклад» – це «міжкультурне співробітництво» – процес здійснення певного виду перекладу повідомлення, координуючи дії і комунікативне співробітництво. Відповідно, для Гольц-Менттарі переклад – це більше, ніж термін, який потрібно визначити, це процес, який використовується для досягнення певної мети – прагматичної.

Так, Е. Честерман [8, с. 12–13] налічує ряд термінів, які використовуються більш-менш синонімічними дослідниками перекладу. Окрім поняття стратегії, у перекладознавчій

термінології побутують такі назви, як операція, процедура, техніка, зміна, тип рішення, зсув, метод. Що більш, на додаток до цієї термінологічної плутанини, Е. Честерман [8, с. 13] також вказує на чотирикратну семантичну двозначність цього поняття:

1. Процес проти результату: Е. Честерман [8, с. 14] вказує, що назви, які вказують на окремі стратегії (наприклад, вилучення, додавання, пояснення) є номіналізаціями дієслів, що можуть пояснити, чому стратегії іноді сприймаються як процеси, а іноді як результати цих процесів.

2. Когнітивне проти лінгвістичного [8, с. 14–15]: паралельна двозначність цього явища, що полягає у тому, чи варто розглядати стратегії як когнітивні явища, що знаходяться у свідомості перекладача, чи як мовні явища текстового матеріалу.

3. Вирішення проблем проти рутини [8, с. 15]: третя неясність стосується питання про те, коли і в якій мірі застосовуються стратегії. Відповідно до однієї точки зору, стратегії пов'язані з вирішенням проблем, і їх слід розглядати як інструменти, які застосовуються лише тоді, коли перекладач стикається з проблемами і не може діяти в рутинній манері. Протилежна точка зору прямо не сформульована, але, згідно зі специфіки власної типології стратегій Е. Честермана [7], його неявна позиція полягає у тому, що стратегії є невід'ємною частиною перекладу як такого, що означає, що будь-який фрагмент перекладу, незалежно від його розміру, ґрунтується на стратегіях, навіть якщо він є продуктом рутинних і несвідомих процедур з боку перекладача.

4. Глобальне проти локального [8, с. 15]: слід також розрізняти рівень, на якому застосовуються стратегії. Глобальні стратегії відносяться до загального плану або дії перекладача, тоді як локальні – це ті, що застосовуються «всередині» тексту, пов'язаного з маніпулюванням окремими словами, фразами та реченнями.

5. Нарешті, слід зазначити, що у своїй основній праці з теорії перекладу «Меми перекладу» Е. Честерман [7, с. 99] вказує на необхідне розмежування між стратегіями розуміння та виробництва, причому перша становить аналіз джерела перекладачем тексту, а останні є лінгвістичними операціями, результатом яких є цільовий перекладний текст.

Е. Честерман [7] починає з класифікації двох основних класів комунікаційної стратегії як «скорочення», стратегії, які змінюють або зменшують повідомлення певним чином, та «досягнення стратегії», які намагаються зберегти повідомлення, але змінюють засоби,

Таблиця 1

Стратегії перекладу Е. Честермана

Синтаксичні стратегії	Семантичні стратегії	Прагматичні стратегії
Дослівний переклад	Синонімія	Культурна фільтрація
Калькування	Антонімія	Зміна виразності
Транспозиція	Гіпонімія	Інформаційна зміна
Зміна одиниці повідомлення	Обернено-протилежний	Зміна міжособистісного спілкування
Зміна структури фрази	Зміна абстракції	Зміна ілокуції
Зміна структури пропозиції	Зміна дистрибуції	Зміна когерентності
Зміна структури речення	Зміна акценту	Частковий переклад
Зміна когезії	Парафраза	Зміна видимого
Зміна рівня	Зміна тропу	Постредагування
Зміна схеми	Інша семантична зміна	Інші прагматичні зміни

такі як використання перефразування, апроксимації, реструктуризації, пантоміми тощо. Спостерігаючи за представленою дотепер класифікацією, можна помітити, що автор віддає перевагу тип перекладу, який надає перекладачеві більше свободи для розвитку перекладацької діяльності або скорочення інформації, або використання іншої стратегії (перефразування, реструктуризації тощо) щоб досягти перекладного тексту, який успішно передає повідомлення. Далі автор визначає «стратегію» як «своєрідний процес, спосіб зробити щось» [7, с. 105] і продовжує зазначати, що «стратегії є формами явного текстового маніпулювання», і «стратегія пропонує рішення проблеми» [7, с. 106].

Е. Честерман [7] представляє евристичну класифікацію стратегій, а також деякі цілі перекладу, які є: (1) інтерпретативно-комунікативними (смысловий переклад); (2) буквальный (лінгвістична транскодифікація); (3) вільний (модифікація семіотичних та комунікативних категорій); і (4) філологічний (академічний або критичний переклад). Відповідно, таксономія стратегій Е. Честермана представлена трьома підтипами у таблиці 1.

Е. Честерман [7, с. 115] додає, що «[і] дотримуючись своєї загальної орієнтації на цільовий текст, концепція перекладу розуміється в будь-яких термінах даної цільової культури, тобто переклад – це будь-який текст

відповідної цільової культури як переклад, навіть «поганий» переклад». Що більш, для класифікації стратегій, які використовуються в перекладених текстах, необхідно мати чітке уявлення про те, яка одиниця перекладу буде прийнята, і те, що одиниця перекладу тісно пов'язана з контекстом. Оскільки об'єктом нашого дослідження є модальність художнього тексту як функційно-семантична категорія, що реалізується на всіх рівнях мови, то превалюють прагматичні стратегії, однак інші – синтаксичні й семантичні – доповнюють одна одну і підсилюють прагматичну.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз з позиції семіотики передбачає розшифрування символів та знаків, смислових структур медіакультури з урахуванням соціального, політичного та загального культурного контексту. Через декодування різножанрових текстів можна розкрити глибинні приховані сенси та ідеології. Процес пізнання змістів та форм текстів відбувається на кількох рівнях: *синтаксичному*, *семантичному* та *прагматичному*. Перший рівень передбачає аналіз і трактування самого визначника, його форм та взаємодії. Другий через опозицію – переходить до внутрішньої семантичної площини об'єкта. І, нарешті, третій рівень – прагматичний, спрямований на ефекти та використання знаків.

Література:

1. Бархударов, Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М. : «Международные отношения», 1975. 240 с.
2. Войналович Л. П. Модальність як багатоаспектна лінгвістична категорія. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки*. 2013. Кн. 3. С. 28–32.
3. Вус Н. Й. Модальність та її трактування у працях дослідників. *Слов'янський збірник*. Одеса, 2006. Вип. 12. 128 с.
4. Карабан В. І. Мовленнєвий акт як одиниця перекладу. *Перші Почепцовські читання : матеріали Міжнародної наукової конференції*. Київ : Видав. центр КНЛУ, 2013. С. 46–48.

5. Літвінчук І. Прагматика емотивного тексту : дис... канд. філол. наук. К., 2000. 231 с.
6. Овсянников В. В. Английские модальные глаголы как переводческая проблема. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)* : у 5 ч. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89(1). С. 83–86.
7. Chesterman, A. (1997). *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. Amsterdam : John Benjamins. Pp. 87–116.
8. Chesterman, A. (2000). 'Memetics and Translation Strategies'. *Synapse* 5. Pp. 1–17.
9. Fernandes, Lincoln P. (2004). *Brazilian Practices of Translating Names in Children's Literature: A Corpus-Based Study*. (Tese de doutorado apresentada ao Departamento de Pós-Graduação em Língua Inglesa da Faculdade de Letras da Universidade Federal de Santa Catarina). Florianópolis, 2004
10. Halverson, S. (1998). 'Translation Studies and Representative Corpora: Establishing Links between Translation Corpora, Theoretical/Descriptive Categories and a Conception of the Object of Study.' In: *Meta*, XLIII, 4. Pp. 01–22.
11. Hassan B. (2011). *Literary Translation: Aspects of Pragmatic Meaning*. Newcastle upon Tyne: Cam Scholars Publishing, 102. P. 343.
12. Holz-Mänttari, Justa. (1984). *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
13. Kripke S. A. (1963). *Semantical Analysis of Modal Logic I Normal Modal Propositional Calculi*. *Mathematical Logic Quarterly*. Vol. 9. Is. 5–6. P. 67–96.
14. Lefevere A. (1994.) *Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context*. New York: The Modern Language Association of America. 165 p.
15. Nuyts, J. (2001). *Epistemic Modality, Language and Conceptualization: A Cognitivepragmatic Perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
16. Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.
17. Palmer F. (1979). *Modality and the English Modals*. London and New-York. 196 p.
18. Pym, A. (2007). Natural and directional equivalence in theories of translation. *Target* 19(2): 271–294.

References:

1. Barkhudarov, L. S. (1975). *Yazyk y perevod (Voprosy obshchey y chastnoy teoryy perevoda)*. (Language and translation (Questions of general and particular theory of translation). M. : "International. Relations" [in Russian].
2. Voinalovych, L. P. (2013). *Modal'nist' yak bahatoaspektna linhvistychna katehoriya*. (Modality as a multifaceted linguistic category). *Scientific notes of Nizhyn State University of Nikolai Gogol. Series : Philological Sciences*. Book 3, 28–32 [in Ukrainian].
3. Vus, N.Y. (2006). *Modal'nist' ta yiyi traktuvannya u pratsyakh doslidnykiv*. (Modality and its interpretation in the works of researchers). *Slavic collection*. Odesa. Vip. 12 [in Ukrainian].
4. Karaban, V.I. (2013). *Movlennyevyy akt yak odynytsya perekladu*. (Speech act as a unit of translation). *The first Pocheptsov readings. Proceedings of the International Scientific Conference*. Kyiv : Published. KNLU Center. 46–48 [in Ukrainian].
5. Litvinchuk, I. (2000). *Prahmatyka emotyvnoho tekstu*. (Pragmatics of emotional text): Ph.D. philol. Science. Kyiv [in Ukrainian].
6. Ovsyannikov, V. V. (2010). *Anhliyskye modal'nye hlaholy kak perevodcheskaya problema* (English modal verbs as a translation problem). *Proceedings. Series : Philological sciences (linguistics)* : at 5 o'clock Kirovograd : RVV KDPU them. V. Vinnichenko. 89(1), 83–86 [in Russian].
7. Chesterman, A. (1997). *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. Amsterdam : John Benjamins. Pp. 87–116.
8. Chesterman, A. (2000). 'Memetics and Translation Strategies'. *Synapse* 5. Pp. 1–17.
9. Fernandes, Lincoln P. (2004). *Brazilian Practices of Translating Names in Children's Literature: A Corpus-Based Study*. (Tese de doutorado apresentada ao Departamento de Pós-Graduação em Língua Inglesa da Faculdade de Letras da Universidade Federal de Santa Catarina). Florianópolis, 2004.
10. Halverson, S. (1998). 'Translation Studies and Representative Corpora: Establishing Links between Translation Corpora, Theoretical/Descriptive Categories and a Conception of the Object of Study.' In: *Meta*, XLIII, 4. Pp. 01–22.
11. Hassan, B. (2011). *Literary Translation: Aspects of Pragmatic Meaning*. Newcastle upon Tyne: Cam Scholars Publishing, 102. P. 343.
12. Holz-Mänttari, Justa. (1984). *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
13. Kripke, S. A. (1963). *Semantical Analysis of Modal Logic I Normal Modal Propositional Calculi*. *Mathematical Logic Quarterly*. Vol. 9. Is. 5–6. P. 67–96.
14. Lefevere, A. (1994). *Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context*. New York : The Modern Language Association of America, 165 p.
15. Nuyts, J. (2001). *Epistemic Modality, Language and Conceptualization: A Cognitivepragmatic Perspective*. Amsterdam : John Benjamins.

16. Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester : St. Jerome.
17. Palmer F. (1979). *Modality and the English Modals*. London and New-York. 196 p.
18. Pym, A. (2007). Natural and directional equivalence in theories of translation. *Target* 19(2): 271–294.